

POKONCILSKI TEOLOŠKI RAZVOJ I MARIOLOGIJA

Dr Adalbert REBIĆ

Mjeseca listopada 1976. godine papinski teološki fakultet Marianum u Rimu organizirao je i održao mariološki simpozij s temom *Pokoncilski teološki razvoj i mariologija*. Predavanja su održali L. Sartori, M. Bordoni, I. Vodopivec, S. M. Meo, E. M. Toniolo i D. Capone. Ona su objavljena u Zborniku radova pod naslovom *Sviluppi teologici postconciliari e mariologia* (Edizioni Marianum, Citta Nuova Editrice, str. 186, Rim 1978).

Drugi vatikanski koncil nije raspravljao o mariologiji odijeljeno i samostalno, nego utkavši je u raspravu o Kristu i o Crkvi. Povezao je mariologiju s kristologijom i ekleziologijom. Sabor je — znamo — do te odluke došao postupno i uz stanovite žrtve. No vjernicima je uistinu bilo potrebno predložiti nauku o Mariji u skladu s poviješću spasenja. Tako sada mariologija, utkana u kristologiju i ekleziologiju, pokazuje jedinstvenost i postupnost Božjeg zahvata u povijesti spasenja.

Još je u predvečerje II. vatikanskog sabora izgledalo kao da se mariologija i dalje želi razvijati neovisno o drugim teološkim znanostima i posve samostalno. Danas, nakon Sabora i nakon mnogih vrlo ozbiljnih biblijskih i marioloških studija, mariologija je uspjela naći svoje dostojno mjesto unutar cjelokupne teologije. No, ima još uvijek teologa koji mariološki razvoj promatraju sa stanovitim sumnjama. Mnoge je, s pravom, iznenadila činjenica što je II. vatikanski sabor svoje razmišljanje o Mariji utkao u okvir otajstva utjelovljenja Riječi Božje i Crkve, ali to nikoga nije smjelo zbuniti. To je bila nužna posljedica novog pristupa teologiji kao takvoj, posljedica stanovitih filozofskih pretpostavki koje su uvjetovale suvremeni studij teoloških znanosti.

U mariologiji susrećemo iste probleme kao i u teologiji. I mariologija je kao znanost podlegla čaru suvremene humanističke, tehničke, političke, pluralističke kulture. Ako je do prije nekog vremena u njoj prevladavala akritička metoda, danas prevladava znanstvena kritička metoda koja poštuje načela suvremene hermeneutike i osobitosti ljudskog jezika, podložna osobitostima pojedine generacije ljudi i vezana uz kulturne uvjete određenog vremena. Samo tako može suvremena mariologija doprijeti do iskonske Istine i potom je izraziti suvremenim jezikom, shvatljivim ljudima današnjeg vremena. Dakako, suvremena mariologija želi doprijeti do čiste i istinske slike Djevice iz Nazareta, majke Isusove, koja živi svoju vjeru, nadu

i ljubav pod vodstvom rasvjetljavajućeg Duha Svetog i karizmatskog tumačenja Crkve. Kad to ne bi bilo tako, mariologija bi se pretvorila u čistu povijesnu znanost. Danas se mnogi zanimaju za Mariju: kako je ona kao žena živjela svoju vjeru, ljubav i nadu. Promatraju njezine povlastice u odnosu na praktične probleme koje imaju ljudi današnjice. Upravo je na ovoj razini i *Marialis cultus* pape Pavla VI.

I. USMJERENJA SUVREMENE TEOLOGIJE I PROBLEM MARIOLOGIJE

To je naslov predavanja koje je na simpoziju održao poznati talijanski teolog Luigi SARTORI, predsjednik Teološkog društva Italije. On je u tom predavanju pružio izvrsnu sliku stanja suvremene teologije u odnosu na njezina glavna usmjerenja i stremjenja. Na tom se predavanju ovdje želim zaustaviti i našoj ga publici opsežno prenijeti.

Pozitivno-historijska metoda prevladala je danas i na području teologije (usp. AA, Problemi e orientamenti di teologia dogmatica, Ed. Marcoranti, Milano I, 1957; Z. Alszeghy -- M. Flick, Come si fa teologia, Edizioni Paoline 1974; AA, Correnti teologiche postconciliari, Città Nuova ed. Roma 1974). Dvije su velike krize uvjetovale napuštanje teologije tradicionalnog udžbenika s „tezama”: modernizam na početku ovog stoljeća i „nova teologija” pedesetih godina ovog stoljeća u Francuskoj. Te su dvije krize prisilile teologiju da posegne za novim znanstvenim metodama, da ne samo kritički analizira podatke nego da ih zna *povijesno* čitati poštujući razvoj, napredak ili nazadak. Teologija mora poštovati i voditi računa o *historičnosti* podataka kojima raspolaže i koje obrađuje.

Danas gotovo svi ozbiljni teološki traktati razlikuju pozitivno-historijski vid i vid sistematske refleksije podataka. Zasluge pozitivno-historijske metode ne daju se zanijekati. One su velike. Obrada teoloških pitanja na način teza u klasičnim udžbenicima bijaše odveć jednostrana. Davale su se definicije u odnosu na zablude ili nijekanja protivnika. Udžbenici su bili preveć apologetski, obrambeni. Pozitivno-historijska metoda oslobodila je teologiju od pukih definicija u vezi s herezama ili nijekanjima i obogatila je svestranim promatranjem teoloških pitanja u svim njihovim dimenzijama, u njihovu izvoru, razvoju kroz vrijeme i definiranju. To je utjecalo i na mariologiju. Tradicionalna mariologija bijaše odveć deduktivna, silogistička, pa i onda kad se radilo o biblijskim i patrističkim tekstovima ili tekstovima crkvenog učiteljstva. I upravo zato što je najveći dio mariologije bio jednostavno „conclusio theologica”, mariologija je kao samostalna znanost stavljena u pitanje.

Danas je teologija zaokupljena u odnosu na pozitivno-historijsku metodu *hermeneutskim problemom* i *problemom smisla povijesnog razvoja*.

1. *Hermeneutski problem*. Hermeneutika je kritička metoda tumačenja teksto-va. Nije dovoljno samo *naći* podatke, nego ih treba *protumačiti*, treba ih znati *čitati*. Treba ih raščlaniti tako da nam oni *progovore jezikom* koji razumijemo. Moramo, drugim riječima, doprijeti do njihove *poruke*. Hermeneutika uzima u obzir *povijest* i *tradiciju* koja seže sve do nas. U proces hermeneutike spada i *demitizacija*. O tome kasnije.

Prije pojave hermeneutske metode teologija se, skupljajući pozitivne podatke, ponašala gotovo trijumfalistički. *Nagomilavala* je podatke. Stalo joj je bilo do *kvantitete*. To se tako zbivalo i u mariologiji: konstruirali su se dokazi po uzoru na vojne čete topovskih jedinica spremnih za napad ili za obranu.

Ima još uvijek učenjaka koji izbjegavaju hermeneutiku povijesnih podataka. Povijest za njih ima samo smisao „slučajne manifestacije” jedinstvenog „bitnog početka”. Oni zabacuju povijest kao *razvoj*. Približavaju se tako – htjeli ili ne – protestantskom principu „sola scriptura”. Traže čistu Riječ. Ljudsku riječ u koju je utkana Božja Riječ zanemaruju. Ne vode računa o uvjetovanostima ljudskog govora, pa prema tome i o uvjetovanostima Riječi Božje. S druge su strane teolozi koji žele biti kritički, znanstveni. Posežu za hermeneutikom. Ozbiljno uzimaju povijest. *Žele proći sve razvojne etape povijesti. Interpretiraju povijesne činjenice, podatke, ne plašeći se posegnuti za „demitizacijom”*. I pošto su do savršenstva razvili metode *biblijske hermeneutike*, sada razvijaju patrističku hermeneutiku, dapače osjećaju sve više potrebu primjene metode hermeneutike i na tekstove crkvenog učiteljstva i crkvenih koncila. Ima ih koji već to i rade (npr. *A. Amato*, I pronunciamenti tridentini sulla necessita della confessione sacramentale nei canoni 6–9 della sessione XIV, Roma 1974, vidi recenziju BS 48/1978, str. 348–349). *Svu povijest treba hermeneutski razraditi. U tom okviru „demitizacija” ima za cilj ne samo to da povijesna svjedočanstva razgoliči, da s njih skine ruho one određene kulture ili određena mentaliteta u koji su obučena pa da tako dopre do istinske biti svjedočanstva (povijesnih događaja ili činjenica), nego i to da istakne njihovu vrijednost, smisao razvoja, napretka. Zato se govori da je demitizacija u službi remitizacije. Demitizacija želi doprijeti do srži stvari da bi tu srž (poruku) opet zaodjenula ali u novi, suvremeni jezik, razumljiv suvremenu čovjeku (remitizacija).*

Takav hermeneutski pristup mariologiji znači mnogo. Danas teolozi mariolozi teže za tim da istraže mariološke izreke u okviru sveukupnog povijesnog razvoja. U svom studiju primjenjuju hermeneutiku sa svom rigidnošću metode. Posežu u tom kontekstu i za *demitizacijom*, to jest kritički pristupaju svakom podatku marijanske tradicije (svjedočanstva Otaca, liturgije, učiteljstva i pučke pobožnosti). Može se nekome takav postupak činiti *reduktivnim*, ali on u svojoj konačnici doprinosi boljem shvaćanju dogme i njena razvoja. On naime u isto vrijeme vodi računa i o Riječi Božjoj i o povijesti, i o vjeri i o razumu.

2. Drugi je problem *smisao povijesnog razvoja* (B. Lonergan, *Il metodo in teologia*. Ed. Queriniana, Brescia 1975). Nije dovoljno samo sabirati podatke. Potrebno ih je tumačiti i to pojedinačne podatke *zasebno*, a zatim u okviru *cjeline*. To znači dati smisao njihovu povijesnu razvoju (sinteza).

Oni koji apologetski i akritički shvaćaju razvoj služe se trijumfalizmom: *povijest dogme je za njih trijumfalni hod, konstantno uspinjanje, logični i nužni razvoj. Razvoj istine kroz povijest za njih je neka superhistorijska, utopijska ili eshatologijska projekcija. Slični onim epopejama koje ima svaka kultura – pa i Biblija – a koje su obojene vječnim, imaju za cilj moralnu idealizaciju. Konsakriraju i pobožanstvenjuju svu ljudsku povijest.*

Ovomu se danas suprotstavljaju dva usmjerenja. *Prvo*, danas mnogi teolozi stavljaju u pitanje *homogeni razvoj* (valja se sjetiti polemike oko knjige H. Künga, *Unfehlbar?: vidi AA, Infallibile?* Rahner, Congar, Sartori, Ratzinger, Schnakenburg i dr., Edizioni Paoline 1971). Polemika oko knjige *Nepogrešivi* iznijela je na vidjelo potrebu jedne opsežnije i dublje razrade *povijesti dogme* nepogrešivosti. *Drugo*, danas se vrlo kritički gleda na *jednosmjerni razvoj*. Govori se ne samo o varijabilnome nego i o različitome. Postoji samo jedna Tradicija. Ali unutar te jedne Tradicije postoje mnoge *tradicije* (pisano malim slovom!). Mnogi se pitaju, u kojoj mjeri ono što shvaćamo kao *autentičnu katoličku tradiciju* sadrži kulturne elemente uvjetovane specifičnom kulturom, i u kojoj mjeri to određuje isključivost ili neisključivost kulture kao pokretača razvoja. Drugim riječima, u kojoj mjeri možemo i smijemo suditi druge *teološke tradicije* mjerilom svoje *vlastite osobne teološke tradicije*? Nije li moguće prihvatiti danas stanovitu ravnopravnost raznih teoloških tradicija? To je problem broj jedan u suvremenoj Crkvi, i to na ekumenskoj, misijskoj i pastoralnoj razini. Spomenimo tu samo mimogred problem akulturacije, indigenizacije i sl. (A. Maranzini, *Unità di fede e pluralismo teologico; Medunarodna teološka komisija, Pluralizam – Jedinstvo vjere i teološki pluralizam*).

Ovo dvoje posljednje ima odraza i na mariologiju. Ona je dugo bila shvaćena kao homogeni razvitak dogme. Danas se i ona suočava s dva problema: *prvo*, do koje je mjere povijest mariologije bila i povijest skokova, inverzija, devijacija, minimizama i pretjerivanja, i *drugo*, u kojoj se mjeri mogu ponuditi različite marijanske ili mariološke tradicije prije nego se prebrzo izgovori sud o vrijednosti ove ili one posebne tradicije, prije nego se proglasi ovu ili onu tradiciju reduktivnom ili enfatičnom, minimativnom ili ekscesivnom?

PROBLEM SINTEZE

U pogledu sinteze danas su dva temeljna usmjerenja. *Prvo*, traži se temeljna *objediniteljica* cijele teologije. *Drugo*, traži se *opći okvir* pojedinih teoloških znanosti.

Prvo. Prema I. vatikanskom saboru teologija je „fides quaerens intellectum”, znanost vjere. Drugi vatikanski sabor pokušava ići dalje pa naglašava čovjekovu osobnost, njegovo zajedništvo s ljudima. Danas ljudi žele da im teologija odgovori na njihova konkretna pitanja, pitanja njihova života. Zato teologija danas poprima pastoralno usmjerenje. Više nego borba oko istine ona postaje borba za *čovjeka* kao osobu (antropološki vid teologije). Zato su se danas razvile teologije oslobođenja, revolucije, politička teologija, teologija razvitka, teologija napretka, teologija temeljnih ljudskih vrednota, teologija rada. Te teologije su se rodile da ispune praznine stare teologije, da je nadopune i isprave.

Objediniteljice teologije uglavnom su ove četiri: *Bog, Krist, Crkva* i *čovjek*.

Prva objediniteljica (*Bog*, teocentrična teologija) bila je snažno prisutna i naglašena u tomističkoj teologiji. Ona je na neki način prisutna i danas u svim teologijama, jer je teologija nauka o Bogu. No postoji ovdje opasnost da se prena-glasi Bog, a sve ostalo gleda kao *sredstvo* do Boga. *Druga* objediniteljica (*Krist*,

kristološko usmjerenje) bila je kroz prošlost snažnije prisutna i naglašena u franjevačkoj teologiji. Danas počinje prevladavati u svim teologijama (usp. G. F. Bonnefoy, *Il primato di Cristo nella teologia contemporanea* u *AA*, *Problemi e orientamenti di teologia dogmatica*, ed. Marzorati, Milano II, 1957, str. 123–235). Mariju studiraju u ogledalu Krista pa je se, koji put i pretjerano, stavlja sasvim uz bok Krista: Krist je kralj, ona je kraljica; Krist je otkupitelj, ona je otkupiteljica; Krist je glava Crkve, ona je Majka Crkve i slično. *Treća (Crkva, ekleziološko usmjerenje)* se pojavljuje u novije vrijeme (*Journet*). Ona je doživjela svoj domet u *Lumen gentium* II. vatikanskog sabora. I Crkva može biti objediniteljica svekolike teologije ukoliko je ona ne samo „opus Christi” nego i „Christus totus”, produženi Krist na zemlji. *Četvrta (čovjek, antropološko usmjerenje)* se tek rađa. Usredotočuje sve na čovjeka kao sliku Božju, kao onog koji sve upućuje na Boga kao stvoritelja i kao sasvim drugačijeg od čovjeka. U tom je kontekstu zanimanje za Mariju vrlo veliko: što može Marija pružiti suvremenu čovjeku? kako mu može pomoći da riješi svoje zemaljske probleme? i slična pitanja.

Nijedna od ovih objediniteljica ne želi biti isključiva, jedina, sasvim zadovoljavajuća. Svaka nešto doprinosi cjelini teologije. Jedna drugu nadopunjuje. Jedna bez druge ne može postojati. Radi se dakle o tome da se znalčki i vješto sve te objediniteljice, svi ti vidovi, združe u jednu skladnu cjelinu.

Drugo, opći okvir pojedinih teoloških znanosti. Drugi vat. sabor jako je naglasio „povijest” (riječi), „povijest” (vjere), ukratko „povijest spasenja”. Taj je pojam ubrzo u novije vrijeme poslužio kao općenit okvir unutar kojeg se moglo sagledati svu teologiju (usp. udžbenik *Mysterium salutis*). Ali i taj pojam ima svoje granice. Prvo, odnos povijesti spasenja prema *općoj* povijesti. Kršćanstvo je preuzelo Stari zavjet, Izrael je preuzeo prapovijest (Post 1–11) i integrirao je u svoju povijest spasenja. Takva povijest dakle ima svoj *prije*, ima svoj početak *prije* i *izvan* Biblije. Drugo, kontinuitet između biblijske i kršćanske ere u pogledu povijesti spasenja. Vrijeme Crkve je vrijeme Krista, djelo Duha Kristova. Krist je i danas u Crkvi prisutan i ostvaruje u njoj djela Božja. Na taj se način povijest spasenja nastavlja.

Ovi teološki obzori otvaraju i mariologiji nove mogućnosti. Kao što Isus nije samo ona fizička, pojedinačna povijesna stvarnost (Isus iz Nazareta), nego nešto mnogo *više* što dobiva kroz *povijest* od prve kršćanske zajednice do danas, tako i Marija nije samo fizička, pojedinačna povijesna stvarnost (Marija iz Nazareta) nego nešto mnogo *više* što također dobiva i stječe kroz povijest od prve kršćanske zajednice do danas. Tu treba vrlo dobro razlikovati između *činjenice* i njena *značenja*. Svaka činjenica ima neizmerno mnogo značenja, smislova, usmjerenja. Teolog ih treba otkrivati.

NOVA FUNDAMENTALNA TEOLOGIJA

Dijelom zbog kulturalnih problema koji ugrožavaju vjeru, dijelom zbog želje i potrebe da objedini pozitivno-historijsku i spekulativno-sistematsku teologiju suvremena teologija je stavila jaki naglasak na fundamentalnu teologiju. Tu stano-vitu ulogu igra i povijesni karakter riječi i vjere kojemu onda bolje odgovara prvo usmjerenje, ono pozitivno-historijsko. Povijest teologije pokazuje kako je svako

razdoblje nastojalo stvoriti teološko jedinstvo, *sistematsku* teologiju. U tome je najviše uspjela *skolastička* teologija. Ona je znala sintetizirati riječ na temelju svojih objektivnih načela koja su upisana u redu stvaranja (ontološko-metafizički red). I naše doba ima pravo i dužnost da stvori teološku sintezu. Sigurno ne tako da zabaci staru sintezu nego tako da staru sintezu obogati *novim* spoznajama, *novim* sintezama. Povijest teče i razvija se, a s njome teče i razvija se teologija. Teologija nužno poprima značajke svakog vremena, svakog razdoblja. Vodi računa o specifičnom kulturalnom kontekstu svakog vremena. I sve to prima na se kao neku patinu. Naše doba posjeduje svoju vlastitu kulturu i svoj vlastiti jezik. Teologija mora o tome *i danas* voditi računa, kao što je vodila kroz povijest. *Danas* nije dosta voditi računa samo o filozofiji bitka (de esse et essentia; esse, unum, bonum, pulchrum etc) i stvarati *estetsku* teologiju. Srednji vijek je odavna minuo. Rodio se već davno novi vijek u kojem teolog mora znati osluškiivati kulturne znakove i staru biblijsku poruku pretočiti u novi govor i novo ruho. U tom kontekstu *danas* treba pred očima imati *tri* usmjerenja.

Prvo, pojam kulture je proširen u smjeru humanih znanosti (usp. *Gaudium et spes*, II. dio, II. poglavlje). U obujam teologije treba uzeti i psihologiju i sociologiju. One mogu pomoći teologiji. One teologiju izazivaju ne samo na razmišljanje i premišljanje, na demitizaciju (negativni vid) nego i na stvaranje novih vidova i novih autentičnih humanih vrednota (pozitivni vid). Božja je Riječ izgovorena ljudskim jezikom. Vjera vjernika satkana je od ljudskih sastavnica i Crkva kao ustanova utkana je u ljudske strukture. A sve su to uvjetovanosti koje se iz pokoljenja u pokoljenje mijenjaju, nisu stalne.

Drugo, danas se više no prije vodi računa o *dogadaju* i o *značenju* događaja; više no prije vodi se računa o *smislu* i o *značenju* istine nego o *istini samoj*. To – dakako – ima i svojih opasnosti, ali ima s druge strane bez sumnje i velikih vrijednosti. Teologija je „propter nos homines”.

Treće, danas se uvelike naglašava *etičko-politički moment*. Nije dovoljno iz riječi Božje izvući samo vrijednost za život *pojedince* nego i za život *zajednice*. U prošlosti je naša etika bila previše individualistička, preveć kontemplativna, izvanjska... *Danas* je svugdje više naglašena zajednica, ljudi, čovječanstvo. Zato se razvije teologije poput teologije oslobođenja, teologije revolucije, teologije ljudskog napretka, teologije prakse, političke teologije i mnogih drugih teologija (tzv. *genitivnih teologija*). Upravo je zato u novije vrijeme porastao ugled teologije u općem i širem društvu. Suvremeno društvo budno i sa simpatijama prati napredak teološkog razmišljanja. Teologija se nastoji osamostaliti kao znanost. U tom kontekstu treba razumjeti i napetosti koje postoje između teologije i crkvenog učiteljstva.

Sve ovo što ovdje razložismo ima utjecaja i na mariologiju. Već su učinjene neke psihološke i sociološke prouke s obzirom na Mariju. Uvelike se poklanja pažnja „ženstvenosti” Marije, značenju Marije za suvremena čovjeka, za njegove probleme i poteškoće. Piše se o Mariji kao djevojci, o Mariji kao ženi, kao majci, kao domaćici i pokazuje kako ona može i mora biti svim tim kategorijama uzor i primjer. Zatim se pokazuje Marijina uloga u oslobođenju, u solidarnosti s ljudima, osobito s onim siromašnjima, u miroljubivosti itd.

To je bio Sartorijev referat. Smatrao sam potrebnim da ga tako opsežno predstavim čitateljima našeg časopisa, jer otvara nove obzore ne samo za mariologiju nego za suvremenu teologiju uopće.

II. DOGAĐAJ KRISTA I ULOGA MARIJE

Pod tim je naslovom profesor Marcello *Bordoni* obradio ulogu Marije u okviru događaja Isusa Krista. Kristološka perspektiva stavlja mariologiju u pravo svjetlo. Oslobađa je opasnosti da od Marije učinimo nešto odijeljeno i izolirano, nešto što je stalno prilika za mitologizaciju sličnu onim mitologizacijama unutar kojih su u starome svijetu bila shvaćena poganska božanstva. Kristološki okvir pomaže da pronađemo pravu evandeosku sliku Marijinu i da produbimo polog vjere koji smo primili s obzirom na nju.

U svjetlu Krista Marija je ušla u otajstvo Božje ljubavi i izabranja. Otkupljena je na temelju Krista i njegovih zasluga (usp. *Lumen gentium*, VIII, 53). Marijin lik se u svjetlu lika Kristova uzdiže kao savršena ljudska osoba u kojoj su spojene dar milosti Božje i Marijina raspoloživost za taj dar. Marija je i sama sudjelovala na svome spasenju.

Produblјivanje Marijine uloge u kontekstu Kristova događaja pomaže nam produbiti i samu kristologiju. Mariologija je spojnica između kristologije i ekleziologije. Postoji oduvijek opasnost da uletimo u tzv. teološki kristocentrizam (pankristizam, kristološka redukcija i slično) koji naglašava jedinstvenost i dostatnost Kristova događaja za spasenje. Postoji opasnost da se umanjí ljudski udio u događaju spasavanja, čovjekov vlastiti udio u njegovu spasenju. Danas se u teologiji iznova naglašava aktivni udio stvorenja u njegovu spasenju (usp. *AA*, *Erlösung und Emanzipation*, Freiburg 1973).

Najprije, pisac pokazuje događaj Isusa Krista kao konačnu Božju objavu čovjeka i kao konačni čovjekov odgovor osobnoj objavi Božjoj. Bog se u Kristu definitivno objavio (eshatološka objava). Za vrijeme svog zemaljskog života Isus je gajio sinovski odnos prema Bogu, odnos poniznosti i poslušnosti. Isus je „da” volji Božjoj, sve do smrti i to smrti na križu (Fil 2, 6–8). Pisac zatim pokazuje kakvu je ulogu imala Marija u okviru tog Kristova događaja. Marija od početka spada u Božji plan objave u Kristu i preko njega. Marija je izabrana. Ona je milosti puna (keharitomene). Bog je na posebni način bio prisutan u njenu životu sa ciljem da ona kao takva ispuni posebnu ulogu u povijesti spasenja.

Marija na poseban način sudjeluje u događaju Isusa Krista i kao odgovor Bogu, osobnoj objavi Božjoj. Marija je bila vjerna službenica Gospodnja (Lk 1, 38). To je bio njezin trajni stav pred Bogom: „evo službenice Gospodnje; neka mi bude po riječi tvojoj!” Marijina poslušnost popravila je ono što je učinila Evina neposlušnost. U tom kontekstu Iv 2, 4 i 19, 26–27 naglašava Marijinu ulogu s obzirom na Isusov „čas”. U jednom i u drugom Isusovu „času” Marija je objavljena kao „žena” koja je osobni partner u Isusovoj objavi.

U Mariji se odražava – u njezinu odnosu na Kristov događaj – aktivni i osobni čovjekov udio. Čovjek, zahvaljujući milosti koju ima od Boga, osobno sudjeluje na svome spasenju.

III. MARIJINE DIMENZIJE UNUTAR CRKVE KAO SAKRAMENTA SPASENJA

Pod tim je naslovom prof. Ivan *Vodopivec* obradio Marijinu ulogu u Crkvi kao sakramentu spasenja. U novije se vrijeme u teologiji sve više pojavljuje usporedba Marija-Crkva. Toj temi posvećuje pažnju i saborski dokument *Lumen gentium* (pogl. VIII). Papa Pavao VI. proglašava Mariju *Majkom Crkve* i tu temu opširno iznosi u svojoj pobudnici *Marialis cultus* (1974).

Pisac najprije razraduje odnos Marije i Crkve u okviru povijesti spasenja. Svoje izlaganje temelji na Bibliji. Pokazuje koju ulogu ima Marija u povijesti spasenja Staroga zavjeta, a koju u povijesti spasenja Novoga zavjeta. Osoba Djevice Marije pojavljuje se kao najviši domet i najdragocjeniji plod naroda Božjeg Staroga zavjeta. Ona je znak novog mesijanskog naroda Božjeg. Ona je jedna od „*anavim*” (siromašni) „*filia Sion*”, sažetak starozavjetnog naroda Božjeg. Otajstvo njezina materinstva korijen je i izvoriste njezina posebna poslanja i njezina mjesta u povijesti spasenja. U najvažnijim trenucima Isusova života ona je na njegovoj strani, uz njegov bok.

Pisac nastavlja prikazujući nauku II. vatikanskog sabora o Mariji (*Lumen gentium*, *Ecclesiam suam* Pavla VI. i drugi dokumenti). Sabor unosi prisutnost Marijinu u sve žile crkvenog života. Ona je uzor prezbiterima (OT 8), njezin je život norma za redovnike i redovnice (PC 25), sjemeništarcima se preporuča štovanje Djevice (PO 18), savršen je uzor duhovnog i apostolskog života za laike koji su angažirani u apostolatu (AA 4) i tako dalje.

Vrlo su vrijedni piščevi doprinosi u odnosu na razradu teoloških analogija: 1. Majka – djevica – zaručnica – sestra; 2. tip – model – figura – slika – ikona; 3. spasenjska uloga Marije i Crkve u univerzalnoj dimenziji otkupljenja; 4. Marija nije dionica hijerarhijske strukture Crkve i 5. Crkva kao narod Božji.

Posebno je poglavlje posvećeno ulozi Duha Svetoga u životu i djelu Crkve i Marije. Djevica je *theotokos* samo zato što „concepuit de Spiritu sancto”. Ona je majka članova Crkve kao mističnog tijela Kristova zato što Duh uskrslog i proslavljenog Krista združuje udove s Glavom. Ona je „*mater gratiae*”, jer je Duh dar uskrsloga i proslavljenog Krista.

Na kraju iznosi i obrađuje neke metodološke probleme mariologije i ekleziologije. Teologija mora biti konkretna, povijesna i realistična. Za to mora biti temelj sama Biblija. Dakako, na Bibliju se nadovezuje predaja, *paradosis*, predaja Otaca i predaja crkvenih sabora te napokon Učiteljstvo.

IV. OSOBNA MARIJINA SVETOST U KONTEKSTU KRŠĆANSKE ANTROPOLOGIJE DANAS

Tu je temu razradio Ermanno M. *Toniolo*. Tema je vrlo interesantna već zato što se antropologija unutar teologije u zadnje vrijeme sve više naglašava. Pisac pokušava novim metodama i novim kategorijama izreći Marijinu osobnu svetost u kontekstu kršćanske antropologije. Poštuje načelo „*lex credendi*” i „*lex orandi*”. Uostalom poštujući upravo to načelo Crkva je proglasila dogmu bezgrešne (*ineffabilis Deus*).

Dva su nerazdvojiva momenta jedinstvenog lika Marije koja osvjetljaju dva nerazdvojiva vida čovjeka: 1. Marijini počeci i 2. njezin život. Marija je utkana u čovječansko stablo kao ona koja je i sama potrebita spasenja. Njezin je život utkan u zajednicu spašenih.

S obzirom na *Marijine početke* pisac obrađuje *istočni grijeh* i dogmu *bezgrešne*. obrađuje crkvene dokumente (Pio IX: *Ineffabilis Deus* i *Lumen gentium*) i rimsku liturgiju (misal i brevijar). Tome posvećuje nekoliko stranica. Zatim u drugoj polovici predavanja izlaže središnje točke mariologije. Na kraju reče i nekoliko riječi o teološkim istraživanjima, u odnosu na Mariju.

ODRAZI ESHATOLOŠKE OBNOVE NA OTAJSTVO I POSLANJE MARIJE

Tu je temu obradio Salvatore M. Meo. U novije vrijeme klasična nauka „de novissimis” proživljava obnovu. Odlučni zaokret u tome je sam II. vatikanski sabor, koji je eshatologiji dao ekleziološko značenje. Obnovi eshatologije pridonijeli su i ozbiljni biblijski studiji, nove dimenzije antropologije i drugih humanih znanosti i semantika jezika. Obnova – a koji puta i promjena – eshatološke nauke kreće se poglavito oko novog shvaćanja značenja i naravi smrti i čistilišta, pojma uskrsnuća i vječnog života, preobražaja svemira i suda Božjeg. Pisac dakako u svom referatu ne razrađuje nove teološke hipoteze, nego se samo zaustavlja na nekim pitanjima koja se odražavaju ili impliciraju sukob s naukom o osobi i poslanju Marije koju je Crkva iznijela u dokumentima kao što su npr. *Munificentissimus Deus* pape Pija XII. i VIII. poglavlje dogmatske konstitucije *Lumen gentium* Drugog vatikanskog sabora. Ta pitanja pisac svodi na dva temeljna izričaja: 1) osobno i eklezijalno značenje eshatološkog otajstva Marijina, 2) Hipoteze neposrednog uskrsnuća mrtvih i uznesenja Marijino na nebo. Razvijajući ova dva vida pisac želi staviti točku na doktrinarnu situaciju (marijanska eshatologija) i pružiti elemente za daljnju diskusiju koja bi mogla dati teološku sintezu između eshatologije i mariologije.

Razlaže otajstvo osobe i djela Marijina kao temeljni element povijesti spasenja. Osvjetljuje ga u okviru kristologije i ekleziologije posežući za biblijskim, ekumeniskim, antropološkim i pastoralnim dimenzijama. Mariologija tako za nj nije neki separatni traktat nego sastavni dio cjelokupne teologije, usko povezana s kristologijom i ekleziologijom. Promatra Mariju s obzirom na njezinu materinsku funkciju. Promatra je kao uzor i sliku Crkve.

Što se tiče Marijina uznesenja, to jest njezina proslavljenja, i odnosa prema proslavljenoj Crkvi smatra na temelju *Munificentissimus Deus* i LG VIII da nisu održive postavke onih koji poistovjećuju proslavljeno stanje Marijino s proslavljenim stanjem ostalih članova nebeske Crkve. Pisac ima stalno pred očima crkvene dokumente MD i LG VIII. Smatra da ipak Drugi vatikanski sabor nije *ex professo* raspravljao pitanje sadašnjeg stanja proslavljene nebeske Crkve i odnos između Marijina uznesenja i proslavljenja članova nebeske Crkve, slavne Crkve. To ostaje neistraženo područje. Teolozi imaju šanse da na temelju objave i iskustva vjere unutar Crkve i tu dopru do novih spoznaja.

V. TEMELJNE MORALNE OPCIJE ČOVJEKA I MARIJE

Spomenutu temu obradio je Domenico Capone. Obraduje: 1) odnos moralnosti i povijesnosti u čovjeku; 2) Marijino mjesto u povijesno-spasenjskom nacrtu Božjem; 3) prisutnost Marijinu u našim temeljnim čudorednim opcijama.

1. *Odnos moralnosti i povijesnosti u čovjeku.* „Povijestan čovjek” je konkretan čovjek, čovjek ovdje na zemlji, čovjek sa svakidašnjim svojim životom. Suprotstavljen je apstraktnom čovjeku, čovjeku u sebi, čovjeku metafizike. Povijestan čovjek živi ovaj svakidašnji život, ali nastoji da taj svakidašnji život nadiđe. Svaki njegov čin ima smisao koji nadilazi svakidašnjicu. Smisao svojih čina većina ljudi vidi u opstojnosti Boga. A taj je Bog ušao u njihov život da bi im humanizirao život, da bi dao smisao i životu i smrti. Bog je to učinio po Isusu Kristu. Krist je smisao čovjeka i njegove povijesti.

Naši su čini moralni kad posjeduju inter-personificirajuću i historicizirajuću dimenziju koju je Bog utisnuo s Kristom osobnosti i povijesti ljudi. Sva se povijest rekapitulira u Kristu (Ef 1,10). Krist je smisao povijesti. Moralnost se dakle sastoji u tome da čovjek ide putem Kristovim i da utemeljuje svoju osobnost u Kristu (Ef 3,17).

2. *Marijino mjesto u povijesno-spasenjskom nacrtu Božjem.* Da bi pokazao kakvo je mjesto Marijino u povijesno-spasenjskom otajstvu Božjem, pisac analizira opciju kršćanina kao opciju vjere-ljubavi-nade u Kristu, razrađuje značenje koje je imao Izrael u odnosu na Mariju i obratno, Marijin odgovor Bogu, odgovor vjere i ljubavi, te pokazuje kako je vjera-ljubav-nada Marijina konkretna mudrost u operativnim izborima ljudskih vrednota.

3. *Marija u našem čudorednom životu.* Pisac najprije razrađuje temu zajedništva života u Crkvi. I u Mariji i u nama objekt života vjere-ljubavi-nade je isti. Taj je objekt Bog, jer je Bog u nama počelo i subjekt teologalnog života. Narav milosti i energije koja proizlazi iz milosti različite su u Crkvi od čovjeka do čovjeka (Krist je u sv. Franji sigurno jače zasjao nego u nekome drugome koji je živio minimum teologalnog života). Ali milost cirkulira iz osobe u osobu, cirkulira u cijeloj Crkvi. Crkva je sakrament. U njoj djeluje Duh Sveti. U njoj je prisutan proslavljeni Krist. A kao što je u njoj prisutan proslavljeni Krist, prisutna je također na svoj način i proslavljena Marija, majka Krista-Crkve. Pučka pobožnost je odavno spoznala tu činjenicu. Zato je narod toliko zaziva. Kako je Marija za života bila suživljena s Kristom, tako je ona suživljena s njime i danas u Crkvi. Taj Marijin suživot s Kristom bijaše početak nove ekonomije spasa. On je vidljiv i opipljiv i u nastavku te nove ekonomije spasenja.

Moralisti danas sve više govore da nam je potrebno učiteljstvo Marijino, koje je bilo vjerno učiteljstvu Isusovu. To učiteljstvo ima glavnu brigu kako pomoći i služiti čovjeku, a ne iskoristiti čovjeka i njime se služiti. Marija je učiteljica sviju nas u odnosu na to kako treba promicati velike i male vrednote svakidašnjeg života.

Prikazali smo taj simpozij tako opširno samo zato što je on pokušao pružiti sintezu najaktualnijih marioloških pitanja i to u odnosu na naš svakidašnji vjernački život. Raspravljao je o Mariji ne *in abstracto* nego sasvim konkretno, ima-

jući stalno u vidu suvremena čovjeka. Mariologija nije nauka radi nauke, nego je to nauka radi nas. U Mariji kako nam je opisuje Biblija i kako je prikazuje kršćanska tradicija imamo savršenu sliku onoga što čovjek treba biti.